

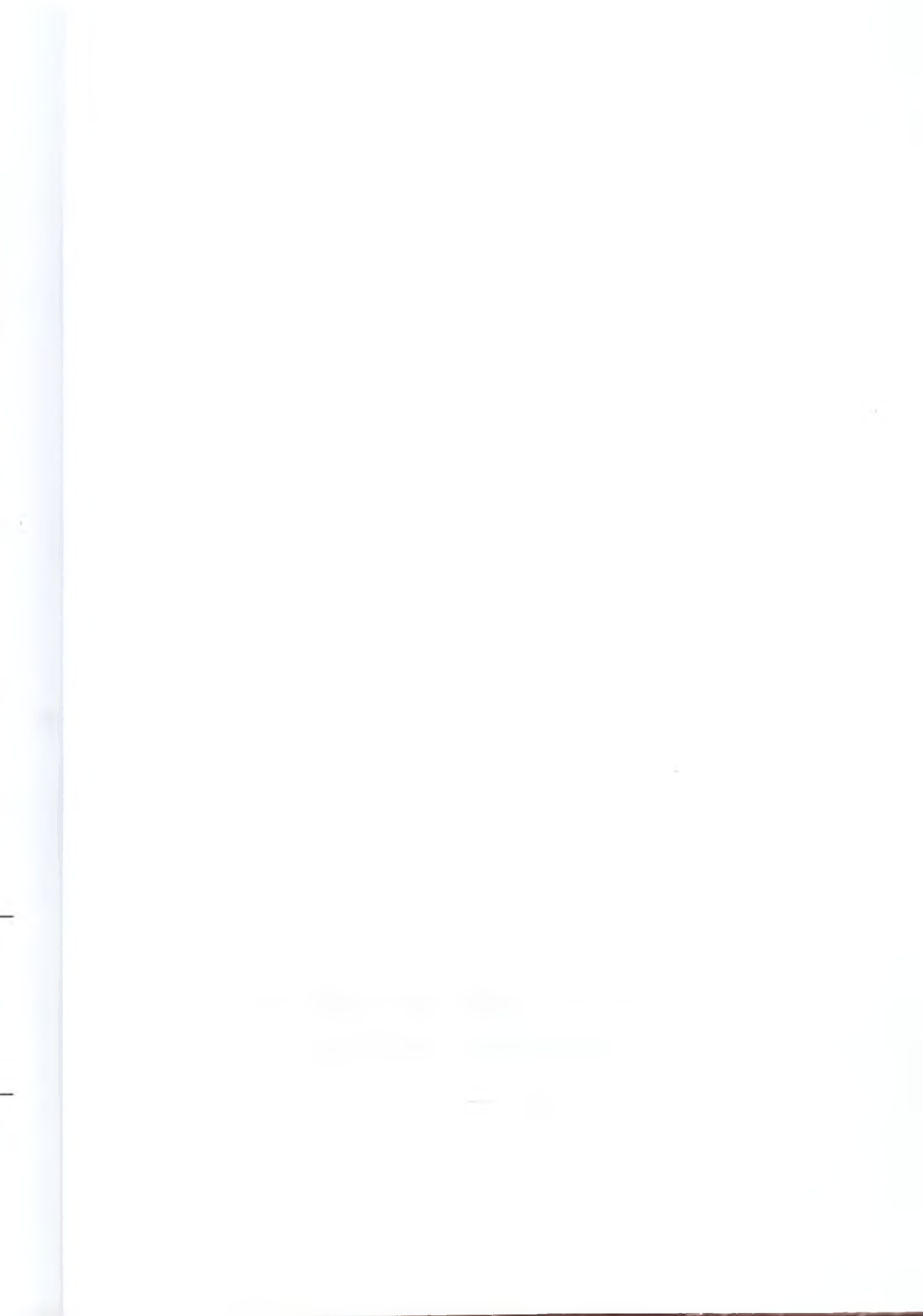
Religia
Polityka Polityka

Religia i polityka
w świecie antycznym

Polityka
Religia
Polityka
Religia Polityka

Religia i polityka
w świecie antycznym

Religia i polityka w świecie antycznym

---

pod redakcją Ryszarda Sajkowskiego

Muzeum w Ostródzie
Ostróda 2005

Wydano przy pomocy finansowej
Starostwa Powiatowego w Ostródzie
oraz Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego

Recenzent

Danuta Musiał

Redakcja naukowa i wydawnicza

Ryszard Sajkowski

Współpraca wydawnicza

Marek Jankowski

Projekt okładki

Jarostaw M. Sychała

Korekta

Małgorzata Jankowska

© Copyright by Muzeum w Ostródzie and Ryszard Sajkowski
Ostróda 2005

ISBN 83-916007-0-X

Wydanie pierwsze

Wydawca:

Muzeum w Ostródzie

14-100 Ostróda, ul. A. Mickiewicza 22

tel./fax 089 646 26 02

e-mail: muzeum.w.ostrodzie@neostrada.pl

Skład i łamanie:

Tako, Toruń

Druk:

Wąbrzeskie Zakłady Graficzne

87-200 Wąbrzeźno, ul. Mickiewicza 15

Spis treści

Wprowadzenie	9
Kazimierz Banek	
Wyrocznie starożytne i ich wpływ na życie polityczne Ancient oracles and their impact on political life	11
Paweł Ibek	
Idea króla w starożytnym Izraelu The idea of the king in the Ancient Israel	22
Maciej Münnich	
Polityka religijna władców żydowskich wobec ludów podbitych The Religious Policy of the Jewish Rulers against Conquered Peoples	29
Łukasz Niesiołowski-Spanò	
Beer-Szeba – casus biblijnej propagandy mitologizującej Beer-Sheba – <i>casus</i> of the biblical mythological propaganda	38
Sergiusz Sharypkin	
W sprawie źródeł platońskiej legendy o Atlantydzie Zur Frage über die Quellen der platonischen Sage über die Atlantis	45
Gościwit Malinowski	
„Polis w marszu” – odwrót Dziesięciu Tysięcy Greków spod Kunaksy w 401 r. p.Chr. “Polis marching” – the retreat of ten thousand Greeks from Kunaxa in 401 B.C.	57
Jerzy Hatlas	
Kultowa interpretacja grobowców arystokracji trackiej w „złotym wieku” rozwoju budownictwa sepulkralnego The cult-oriented interpretation of Thracian aristocracy tombs in the so-called “Golden age” of sepulchral architecture	64
Bogdan Burliga	
Οὐδὲν πρὸς τοῦ θεοῦ? Demokracja, <i>polis</i> i religia Οὐδὲν πρὸς τοῦ θεοῦ? Democracy, <i>polis</i> and religious	73
Zbigniew Ignacy Brzostowski	
Związki religii i polityki w <i>Babyloniaka</i> Berossosa Relationships between religion and politics in <i>Babyloniaka</i> of Berossos	83
Jerzy Ciecieląg	
Opozycja faryzeuszów wobec rządów dynastii hasmonejskiej w Judei – uwarunkowania polityczne i religijne. Główne kierunki badań Opposition of the Pharisees to the Rule of the Hasmonaean Dynasty in Judaea – Political and Religious Conditions. Main directions in research	88

Miron Wolny

Spółeczny i religijny kontekst konfliktu Gajusza Flaminiusza z senatem
w roku 217 p.n.e.

Social and religious context of the conflict of Gaius Flaminius with the Senate
in 217 B.C. 99

Lucyna Stankiewicz

Pierwsze bóstwo azjatyckie w Rzymie

The First Asian Deity in Rome 109

Jarostaw M. Spychała

Kłopoty wyznawców Izdy na terenie Rzymu w roku 58 p.n.e.

The problems of Isis worshipers in Rome in 58 B.C. 114

Eugeniusz Konik

Religia i polityka w działalności Gajusza Juliusza Cezara

Religion und Politik in der Tätigkeit Gajus Julius Caesars. 122

Lesław Morawiecki

Pax et Concordia – polityczne i religijne aspekty personifikacji
w republikańskim Rzymie

Pax et Concordia – personifications and political and religious aspects
of their cult in Roman Republic 132

Marlena Puk

Octavianus Augustus homo politicus sive deus? Oktawian August w *Tristiach*
Owidiusza

Octavianus Augustus homo politicus sive deus? Ottaviano Augusto nei Tristia
di Ovidio 157

Elżbieta Wesółowska

Bogowie starego poety

The gods of an old poet 165

Ryszard Sajkowski

Konserwatyzm religijny cesarza Tyberiusza na przykładzie ksiąg sybillińskich

The religious conservatism of Tiberius Caesar on the example of approach
to Sibylline Books. 174

Sławomir Torbus

Gnoza w Koryncie? 1 List do Koryntian w świetle wczesnochrześcijańskich
wzmianek na temat ruchów gnostyckich

The First Epistle to the Corinthians in the Light of References to Gnostic
Movements in the Early Christian Writings 180

Grzegorz Kotłowski

Przenikanie się wierzeń greckich i karyjskich w inskrypcjach wybranych miast Karii

Interpenetration of the Greek and Carian beliefs in inscriptions of selected cities of Caria 186

Andrzej Wypustek

Uwagi na temat prześladowania magii i chrześcijan w Cesarstwie Rzymskim

Some Remarks on the Repression of Magic and Christianity in the Roman Empire 196

Marek Żyromski

Stanowiska kapłańskie jako czynnik ruchliwości społecznej w starożytnym Rzymie

The priestly offices as the factor of vertical social mobility in ancient Roman Empire 201

Krzysztof Tomasz Witczak

Synkretyzm bóstw luzytańskich i rzymskich jako przejaw postępującego procesu romanizacji

The Syncretism of the Lusitanian and Roman deities as a sign of the Romanization 209

Agata A. Kluczek

W poszukiwaniu boskiej charyzmy w polityce dynastycznej cesarza Maksymina Traka (235–238)

A la recherche du charisme divin dans la politique dynastique de l'empereur Maximin le Thrace (235–238) 230

Gabriela Wcisło

Bóg a upadek Cesarstwa Rzymskiego w ujęciu Salwiana z Marsylii

Gott und der Untergang des Römerreiches in Erfassung Salvianus von Massilia 247

Marek Wilczyński

Polityka religijna germańskich wodzów *foederatii* na terenach cesarstwa zachodniorzymskiego

Die Religionspolitik der germanischen Föderatenherrscher in den Gebiete des weströmischen Reiches 253

Konferencja, Muzeum, Ostróda, Powiat... 267

Wykaz Skrótów

- AE – L'Année Epigraphique (Paris)
AJP – American Journal of Philology
ANRW – Aufstieg und Niedergang der römischen Welt (ed. H. Temporini, W. Haase)
BCH – Bulletin de correspondance hellénique
BMC Italy – R.S. Poole, *A Catalogue of the Greek coins in the British Museum. Italy*, Bologna 1963
BMC RR – H.A. Grueber, *Coins of the Roman Republic in the British Museum*, London 1910
CAH – Cambridge Ancient History
CIL – Corpus inscriptionum Latinarum, Berolini 1863 -
CQ – Classical Quarterly
Craw. – M.H. Crawford, *Roman Republican Coinage*, t. I, Cambridge 1974
CSEL – Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum
DNP – Der Neue Pauly
EPRO – Études préliminaires aux religions orientales, Leiden 1961 -
FITA – M. Grant, *From imperium to auctoritas*, Cambridge 1969
Gn. – F. Gnechi, *I medaglioni romani, descritti ed illustrati*, Milano 1912
HA – *Scriptores Historiae Augustae*, ed. E. Hohl, Leipzig 1965
IL – *Labraunda, Swedish Excavations and Researches*, Jonas Crampa, Lund – Sztokholm, 1969–1972
ILLRP – A. Degrassi, *Inscriptiones Latinae Liberae Rei Publicae*, ed. 2, t. I, II, Firenze 1965
ILS – H. Dessau, *Inscriptiones Latinae Selectae*, Berlin 1892–1916
IM – *Inchriften von Mylasa*, herausgegeben von Wolfgang Blümel, Bonn 1987–1988, Dr. Rudolf Habelt GmbH.
IS – *La Sanctuaire de Sinuri près de Mylasa*, ed. Louis Robert, Paris 1945
JRS – Journal of Roman Studies
JSOT – Journal for the Study of the Old Testament
LIMC – *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*, ed. J. Boardman et alii, Zürich 1981
MAAR – Memoirs of the American Academy in Rome
MEFRA – Mélanges d'Archéologie et d'Histoire de l'École Française de Rome
MGH AA – Monumenta Germaniae Historica, Auctores antiquissimi
MKM – M. Alram, *Die Münzprägung des Kaisers Maximinus I Thrax (235/238)*, Wien 1989
RhM – Rheinisches Museum
RIC – *The Roman Imperial Coinage*, ed. H. Mattingly et alii. London 1923 i nn. (reed. 1968)
RIC² – C.H.V. Sutherland, R.A.G. Carson, *The Roman Imperial Coinage*, t. I, London 1984
RN – Revue Numismatique
RPC – A. Burnett, M. Amandry, P.P. Ripolles, *Roman Provincial Coinage*, t. I, London – Paris 1992
SEG – Supplementum Epigraphicum Graecum
SIRIS – L. Vidman, *Sylloge inscriptionum religionis Isiacae et Sarapiacae*, Berlin 1969
Syd. – E.A. Sydenham, *The coinage of the Roman Republic*, London 1952
ZPE – Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik

Wprowadzenie

Tom „Religia i polityka w świecie antycznym” jest w zasadniczej mierze zbiorem wystąpień z konferencji o tym samym tytule, która odbyła się na ostródzkim zamku w dniach 19–20 października 2001 r. Spotkanie to zostało zorganizowane przez Muzeum w Ostródzie dzięki środkom przyznanych przez Starostwo Powiatowe w Ostródzie oraz wsparciu Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego. Wszystkim instytucjom oraz osobom, które przyczyniły się do sprawnego przebiegu konferencji oraz wydania niniejszego tomu składamy serdeczne podziękowania.

Badania nad relacjami pomiędzy religią i polityką w starożytności w ostatnich latach rozwijają się coraz owocniej. Dzieje się tak zarówno w ośrodkach zagranicznych, jak też w Polsce, co dowiodła też zresztą ostródzka konferencja. W pewien sposób łączy się ona z wcześniejszym sympozjum w Rzeszowie, zorganizowanym przez prof. dra hab. Lesława Morawieckiego, którego, podobnie jak innego uczestnika spotkania w Ostródzie – prof. dra hab. Eugeniusza Konika, nieubłagana śmierć zabrała już spośród grona polskich starożytników.

Konferencja w Ostródzie ukazała szerokie spektrum polskich badań nad religią i polityką w antyku. Jakkolwiek wiodącą rolę odgrywali na niej historycy, to jednak znalazło się też miejsce dla filologów i religioznawców. Wydaje się zresztą, że przyszłość w tego typu badaniach w coraz większym stopniu będzie należała do archeologów, historyków sztuki oraz znawców prawa sakralnego. Wśród wystąpień w Ostródzie obok generalnych rozważań o religii czy pewnych jej aspektach, dużo miejsca poświęcono judaizmowi oraz różnym oddziaływaniom religijno-propagandowym, zarówno w świecie greckim jak też rzymskim. Należy też zwrócić uwagę na żywą dyskusję, która towarzyszyła obradom.

Konferencja „Religia i polityka w świecie antycznym” była jednym z pierwszych tak dużych przedsięwzięć Muzeum w Ostródzie. Placówka ta od kilku lat organizuje też ponadregionalny konkurs „Antyczne źródła jedności europejskiej”. Działania te nie są przejawem zupełnie nowej tradycji. Na przełomie XIX i XX wieku w podostródzkim Dylewie rozwijał swoją bogatą kolekcję sztuki Franz von Rose. Dla niego to tworzył antykizujący rzeźbiarz włoski Adolf Wildt. Kto wie, być może w przyszłości rzeźby Wildta będziemy oglądać na ostródzkim zamku?

Ryszard Sajkowski

Konferencja, Muzeum, Ostróda, Powiat ...

---

1. Obrady konferencji „Religia i polityka w świecie antycznym” w sali reprezentacyjnej ostródzkiego zamku. Fot. Marek Jankowski

2. Wystąpienie prof. dra hab. Lesława Morawieckiego. Obradom przewodniczy prof. dr. hab. Marek Żyromski. Fot. Marek Jankowski

3. Kolejny dzień obrad ośrodkowej konferencji. Fot. Marek Jankowski

4. Wystąpienie prof. dra hab. Sergiusza Szarypkina. Przewodniczy prof. dr hab. Lesław Morawiecki. Fot. Marek Jankowski

5. Próba rekonstrukcji kształtu urbanistycznego Ostródy w końcu XVI wieku (makiętę wykonał Jan Dybowski) – ekspozycja stała Muzeum w Ostródzie. Fot. Ryszard Sajkowski

6. Talerze wydobyte podczas wykopalsk prowadzonych przez Adama Mackiewicza na terenie nieistniejącego ostródzkiego ratusza – zbiory Muzeum w Ostródzie. Fot. Ryszard Sajkowski

7. Kościół Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny w Ostródzie. Fot. Bogdan Grochal

8. Jezioro Drwęckie z neogotyckimi ostródkimi kościołami w tle. Fot. Romuald Aramowicz

9. Grota z dylewskiego parku Franza von Rose. Fot. Romuald Aramowicz

10. W cisy letniego poranka. Fot. Romuald Aramowicz

Religia

Polityka

Polityka

Religia

Polityka

Polityka

Polityka

Religia

Religia

Muzeum w Ostródzie

Polityka